

1.2 Magyar nyelv (szövegértés-szövegalkotás kompetencia alapú oktatási program)

Célok és feladatok

A nyelv az emberi kommunikáció, a gondolkodás, a tanulás közege, előfeltétele és legfőbb eszköze. Ily módon alapvető szerepe van a kulcskompetenciák kialakításában, fejlesztésében, és meghatározza a tanulás teljes folyamatát. Az irodalom mint nyelvi művészet a kultúra egyik fő hordozója és megújítója, miközben pedagógiai szempontból a szövegértési és szövegalkotási képességek fejlesztésének egyik legátfogóbb és leghatékonyabb eszköze, vagyis az anyanyelvi, a kulturális és a szociális kompetencia párhuzamos fejlesztését teszi lehetővé.

Az anyanyelv sokoldalú, árnyalt és reflexív ismerete a társadalmi kommunikáció alapja. A nyelv kultúrát közvetít, lehetővé teszi az értékek megismerését és az azokhoz való viszonyulási lehetőségek széles tárházát kínálja fel. A nyelv birtokbavételével párhuzamos folyamat az értelmi képességek fejlődése és a társas kapcsolatok kialakulása. A gondolkodás és a személyiség fejlődésének, az önismeret kibontakozásának a közege, egyúttal az ismeretek és képességek hasznosulását és egyensúlyát megalapozó pozitív attitűd kialakulásának az előfeltétele. A társadalom alapvető közösségeiben (család, iskola, munkahelyi közösségek, a nemzet, az európai nemzetek közössége, az emberiség) való aktív részvétel is az anyanyelv biztos tudását feltételezi, méghozzá a szókészlet és a grammatika alapos és sokrétű ismeretén túl a szövegszerveződés magasabb szintjeinek, a kommunikációt keretbe foglaló szituációknak, a kommunikációt hordozó médiumoknak és azok funkciójának az ismeretét is.

A nyelv az önkifejezésnek, az önálló vélemény kialakításának és artikulált kifejezésének az alapja, kulcsszerepe van nemcsak a kulturális tudatosság és kifejezőképesség, de a kritikai, az erkölcsi, az esztétikai és a történeti érzék kialakításában is. Az állampolgárok magas szintű anyanyelvi tudása a társadalom belső kohéziójának, a demokrácia működésének, a demokratikus jogok gyakorlásának sarkköve, érteve ezalatt a társadalmi intézményrendszer működésének, alapszövegeinek, szövegműfajainak az ismeretét és azok értelmezésének képességét, a fenti keretek között megvalósuló kommunikációs aktusok magas szintű gyakorlását és olyan attitűd kialakítását, amely a kritikai elemzést és az együttműködési képességet integrálja. Az anyanyelvi készségek birtoklásának meghatározó szerepe van a társadalom értékeinek közvetítésében, létrehozásában és az azokról folyó diskurzusba való bekapcsolódásban, a kánon megismerésében, működésének megértésében és alakító áthagyományozásában.

Az anyanyelvi nevelés alapvető feladata az anyanyelvi kompetencia fejlesztése oly módon, hogy a tanulók életkoruknak és a konkrét pedagógiai célnak megfelelő szinten birtokolják a szóbeli és írásbeli kommunikáció képességét, ideértve a hangzó és az írott szövegek mellett az audiovizuális közlés és az IST különféle jelenségeinek (pl. internet, CD-ROM, mobilkommunikáció) ismeretét, megértését, funkcionális elemzését és gyakorlati alkalmazását. Csak erre építve válik lehetővé az önálló ismeretszerzés és tanulás, ezzel szoros összefüggésben az élethosszig tartó tanulás képessége és az arra való igény. A nyelvi kompetencia döntő eleme, hogy érzékeljük, megértsük és értelmezzük a kommunikációs helyzetek (résztevők, alkalom, helyszín, cél), különféle médiumok és műfajok szerepét a közlésben, és saját megnyilvánulásainkban is élni tudjunk az innen nyert tapasztalatokkal. *A folyamatosan fejlődő* szövegértési és szövegalkotási képességek teszik lehetővé, hogy az egyén önállóan és másokkal együttműködve képes legyen a verbális és nem verbális kommunikáció eszközeinek és kódjainak, a különböző információhordozók üzeneteinek a megértésére és feldolgozására. Képes legyen a legkülönbözőbb céllal, környezetben és módon létrejött szövegek megértésére, elemzésére, kritikai feldolgozására, valamint arra, hogy a megalkotottság sajátosságaiból, a másodlagos, átvitt, képi

kifejezőmódból adódó jelentéseket felismerje, reflektáljon rájuk, és saját szövegek alkotásában maga is éljen ilyen eszközökkel. Képes legyen a nem verbális kifejezőeszközök (testi és technikai apparátus az arc mimikától és hanglejtéstől az audiovizuális prezentáció eszközeiig) értelmezésére és használatára. Képes legyen olyan szövegek önálló megalkotására, amelyek figyelembe veszik a beszédhelyzetet és a hallgatóság igényeit, a különféle szövegműfajok normáit, a morális, esztétikai és kulturális elvárásokat. Ennek előfeltétele, hogy ismerje meg anyanyelvét, mint rendszert, annak jelenét és múltját, ami saját történetiségük tapasztalatát kínálja a tanulóknak.

Az anyanyelvi és irodalmi nevelés elválaszthatatlan egységet alkot. Az irodalmi művekkel folytatott aktív párbeszéd révén jön létre a kapcsolat múlt, jelen és jövő között. Ez biztosítja a kultúra folytonosságát és folyamatos megújulását, segíti az egyént kulturális önazonosságának kialakításában, meghatározó szerepe van az érzelmi élet, a kreativitás, az esztétikai és történeti érzék fejlesztésében, az emberi és társadalmi problémák megértésében, átélésében, a saját és mások kultúrájának megismerésében, az én és a másik közötti különbség, az idegenség megfogalmazásában és a másság erre épülő tiszteletében. Fejleszti az emlékezetet, az élmények feldolgozásának és megőrzésének képességét. Hozzájárul a történeti érzék kialakulásához, segíti, hogy a diákokban megteremtődjön a tradíció elfogadásának és alakításának párhuzamos igénye.

Fejlesztési követelmények

1. Beszédkészség, szóbeli szövegek megértése, értelmezése és alkotása

Az önkifejezéshez és a társas-társadalmi párbeszédhez szükséges szóbeli nyelvi képességek fejlesztése. A beszédpartnerekhez alkalmazkodó, a beszédhelyzetnek megfelelő, artikulált nyelvi magatartás kialakítása. Hangzó szövegek verbális és nem verbális kódjainak megértése és értelmezése, a hangzó szöveg különféle kommunikációs helyzetekben, beszédshándékokkal és célokkal. Törekvés a megértés aktusának beteljesülésére, a megértetésre; a megértési folyamat hibáinak, fennakadásainak reflexiója, korrigálása. Magabiztos fellépés, a szóbeli kommunikáció nem verbális eszközeinek és a segédeszközök magabiztos használata. Törekvés a változatosságra, az esztétikai minőség érzékelése és tisztelete.

A kommunikációs folyamat összetevőinek felismerése. Árnyalt, rugalmas alkalmazkodás a kommunikációs folyamat tényezőihez különféle konkrét beszédhelyzetekben.
Pontosság, érzékletesség és a lényeg kiemelése a beszédben. Szándékos törekvés a változatosságra, a beszédpartnerek figyelmének megragadására és lekötésére.
Változatosság. Alkalmazkodás a beszédpartnerek figyelmének, érdeklődésének változásaihoz.
Kifejező és mások számára érthető, nyelvileg igényes és helyes beszéd. Megfelelő gazdálkodás a hangerővel. Az egyéni beszéd-sajátosságok ismerete, törekvés az egyéni adottságok kihasználására és a beszéd lehetőségeinek tágítására. A szünet, a hangsúlyváltás, a beszédtempóváltás, a hangmagasságváltás és a hanglejtés modulációjának használatában rejlő kommunikációs lehetőségek megfigyelése és alkalmazása.
A szöveg tartalmát és a beszélő szándékát tükröző kiejtési mód eszközeinek biztonságos alkalmazása. A kiejtés egyéni sajátosságainak ismerete, törekvés ezek tudatos használatára és fejlesztésére.
A testbeszéd, a térközsabályozás és az arcjáték néhány jelének ismerete, tudatos alkalmazása. Törekvés a szemkontaktus tartására a beszédpartnerrel. A szóhasználat, a szöveg hangzása és a gesztusok összehangolt alkalmazása különféle kommunikációs helyzetekben. A szöveg tartalmát megerősítő és megkérdőjelező gesztusok ismerete, törekvés ezek tudatos használatára. Megértésük (dekódolásuk) hétköznapi kommunikációs helyzetekben, a tömegkommunikációban, verbális, hangzó és képi szövegekben; a művészetben (pl. film,

színház, fotó, képzőművészet).
Érvelés: érvek felkutatása, rendszerezése, vélemény, állásfoglalás kialakítása, továbbfejlesztése, logikus gondolatmenet kialakítása. Törekvés a rendszeres önreflexióra és önkorrekcióra. Az értő figyelem alkalmazása.
A látottak (átéltek) és a feltételezések (pl. következtetések, hipotézisek) megkülönböztetése élménybeszámolóokban. Különböző beszédműfajok kommunikációs technikáinak alkalmazása és értékelése hétköznapi kommunikációs helyzetekben, a tömegkommunikációban, verbális, hangzó és képi, valamint digitális szövegekben; a művészetben (pl. film, színház, fotó, képzőművészet).
Önbecsülésen és mások megbecsülésén alapuló együttműködés csoportos beszélgetésben, vitában. Az eltérő vélemény figyelmes és türelmes meghallgatása, tisztelete, adott esetben tömör reprodukciója. Saját vélemény megvédése vagy korrekciója. A kommunikációs zavarok, konfliktusok feloldásának képessége, a manipulációs szándék és a hibás következtetések, megalapozatlan ítéletek felismerése.
Memoriterek szöveghű tolmácsolása a szövegfonetikai eszközök helyes alkalmazásával, tudatos szövegmondással.

2. Olvasás, írott szöveg megértése

A korosztály képességeinek és az oktatási igényeknek megfelelő olvasási és szövegértési képességek folyamatos differenciálása és mélyítése; értő hangos és néma olvasás, amely magában foglalja a különböző nyelvi szintek jelenségeinek felismerését, azonosítását, jelentésadó és jelentésmódosító szerepükre való reflexiót, a megértés szóbeli és írásbeli alkalmazását az elemi feladatmegoldástól a beszélgetésen át az önálló írásműig. Különböző hosszúságú, bonyolultságú, műfajú, rendeltetésű, különböző hordozókon közzétett szövegek olvasása és összehasonlítása. A szerzői álláspont azonosítása, a mondottakhoz való viszony értékelése, a szövegben kifejtett vélemény bírálata.

A szöveg minél teljesebb megértését biztosító hangos és néma olvasás folyamatos gyakorlása.
A szó szerinti és a metaforikus jelentések megkülönböztetése, a ki nem fejtett tartalmak felismerése a szöveg alapján, megértésük, értelmezésük.
A szövegértési technikák ismeretének bővítése, gyakorlása, alkalmazása.
A szókincs folyamatos gazdagítása a nyelv minden rétegére kiterjedően. A különböző műveltségi területek szókincsének minél pontosabb használata írásban és szóban. Kevésbé ismert szókincsű szövegek megértése egyéni munkával; felkészülés az élethosszig tartó tanulás feladataira.
Különböző műfajú és rendeltetésű szövegek szerkezetének, jelentésrétegeinek feltárása és értelmezése.
A művek műfaji természetének megfelelő szövegfeldolgozási eljárások ismerete és alkalmazása (pl. a kontextus, a téma, a műfaj megállapítása, új és ismert közléselemek elkülönítése, logikai összefüggések felismerése, jelentésrétegek feltárása).
Különböző stílusok és stílusrétegek felismerésének gyakorlása különböző rendeltetésű szövegekben, alkalmazásuk a szóbeli és írásbeli kommunikációban. A vizuális közlés verbális és nem verbális elemei, tipográfia.
Az IST (információs társadalom technológiai) műfajainak megfelelő olvasási szokások gyakorlása, az ezekhez kapcsolódó tipikus hibák és veszélyek felismerése, kiküszöbölése.
Szövegek kapcsolatának és különbségének felismerése és értelmezése (pl. tematikus, motivikus kapcsolatok, utalások, nem irodalmi és irodalmi szövegek, tények és vélemények összevetése), e képesség alkalmazása elemző szóbeli és írásbeli műfajokban.
A művek műfaji természetének megfelelő szövegfeldolgozási eljárások, megközelítési módok

gyakorlása (pl. a téma, a műfaj megállapítása, logikai összefüggések, jelentésrétegek feltárása).
A szépirodalmi és nem szépirodalmi szövegekben megjelenített értékek, erkölcsi kérdések, motivációk, magatartásformák felismerése, értelmezése.
A mai nyelvhasználattól eltérő (rég, archaizáló) szövegek megértésében szerzett tapasztalatok bővítése.
Régebbi korokból származó szövegek önálló megértése segédeszközök (pl. egynyelvű szótárak) gyakorlott használatával.
Különböző olvasott vélemények összevetése, különbségek és hasonlóságok felismerése, értelmezése és kritikája különféle műfajokban.
Különböző korstílusokat, stílusirányzatokat, nyelvi stílusrétegeket reprezentáló szövegek megismerése, sajátosságaik felismerése, értelmezése.

3. Írás, szövegalkotás

Az anyanyelvű írásbeliség normáinak megismerése, az életkornak és az oktatás igényeinek megfelelő írástechnika, olvasható betűformák, esztétikus íráskép, lényegkiemelő, áttekinthető jegyzetelés és vázlatkészítés, biztos, problémaérzékeny helyesírás. Szövegtípusok és műfajok széles körének alapos ismerete, normakövető írásmód az alapvető műfajokban. A műfajokhoz kötődő hagyományok, nyelvi-stiliztikai és kommunikációs jellegzetességek szerepének felismerése és kreatív alkalmazásuk saját írásműben. Saját álláspont pontos, változatos, önálló kifejtése különféle nyelvi formákban. Kiegészítés, újraírás, kreatív írás.

Olvasható, esztétikus, hatékony egyéni írásmód. Lényegkiemelő, áttekinthető önálló jegyzetelési technika kialakítása.
Világos szövegalkotás, kifejezőkészség a hétköznapi és a társadalmi (közösségi) élet minden fontos területén és műfajában (pl. levél, önéletrajz, kérvény, pályázat, jellemzés, leírás).
A nyelvtani, nyelvhelyességi és helyesírási biztonság fejlesztése, gyakorlása az írásbeli szövegalkotásban. A helyesírás értelemtükröző szerepének megértése és tudatos alkalmazása.
Önkifejező és kreatív szövegalkotás (pl. élményszerű személyes történet elbeszélése, versesrímes szövegek alkotása, szövegek átírása különböző nézőpontokból stílus- és hangnembváltással, sajtóműfajok gyakorlása). Törekvés a személyiséget kifejező egyéni stílusra. A személyiség és a személyesség kifejezése a szövegformálás kreatív eszközeinek birtokában.
Felkészülés a nagyobb anyaggyűjtést, önálló munkát igénylő, terjedelmesebb szövegek (pl. beszámoló, ismertetés, esszé, egyszerűbb értekezés) írására.
Hosszabb felkészülést igénylő esszé, pályázat, értekezés, műértelmezés megalkotásának gyakorlása.

4. A tanulási képesség fejlesztése

Az alapműveltség elsajátításához szükséges tudás megszerzésének és feldolgozásának csoportos és egyéni technikái, e technikák megismerése, használatuk gyakorlása.

Verbális és nem verbális (hangzó és képi) információk célszerű gyűjtésének, szelekciójának, rendszerezésének, kritikájának és felhasználásának gyakorlása. A könyvtárismeret bővítése, gyakorlása, múzeumi információk.
Különböző információhordozók célszerű használata az életkornak megfelelő önállósággal.
Az információfelhasználás néhány további normájának megismerése, alkalmazása (pl. a források megjelölése, az idézés formái és etikai szabályai, jegyzetek készítése).
Önálló vázlatkészítés adott feladathoz, témához, a vázlat alapján különböző műfajú szövegek

alkotása.
Verbális és nem verbális (hangzó és képi) információk együttes kezelése, megértése (pl. illusztráció, ábra, tipográfia, grafikonok értelmezése szövegösszefüggésben, szövegek vizuális elrendezése).
Az összefoglalás műveletének gyakorlása, önálló alkalmazása (pl. a lényeg kiemelése, időrend követése, adatok rendszerezése, álláspontok elkülönítése).
Az önálló jegyzetkészítés gyakorlása tanári segítséggel és a nélkül (pl. kulcsszavak kiemelése, szerkezeti tagolás).
Felkészülés az információ értékének, jelentőségének felismerésére, értékelésére, kritikájára.

5. Anyanyelvi kultúra, ismeretek az anyanyelvről

A mai magyar nyelv árnyalt és igényes használatához szükséges nyelvtani ismeretek elsajátítása, a szövegre, annak felépítésére, működésére, jelentésére és stílusára vonatkozó ismertek alkalmazása a szövegalkotásban és a szövegek megértésében, elemzésében. A nyelvnek kommunikációs közegként, eszközként és társadalmi jelenségként való értelmezése, annak felismerése, hogy a nyelv rendszer, és a nyelv anyanyelvként való birtoklása tartja össze a nyelvközösséget, közvetíti a világra vonatkozó tudást, hagyományt. A nyelvi kultúra fejlesztése, birtoklása megalapozza a tanulók sikeres szocializációját, hozzájárul megfelelő önértékelésük kialakulásához, önbecsülésük fejlesztéséhez, és biztosítja az igényes önkifejezés lehetőségét is.

A nyelv több szempontú megközelítése (a nyelv mint jelrendszer, nyelv és gondolkodás, nyelv és cselekvés, nyelv és kreativitás). A nyelvtani ismeretek önálló alkalmazása a nyelvi-nyelvhasználati jelenségek megközelítésében. A magyar nyelv típusához kötődő alapvető ismeretek.
A szöveg nyelvi egységeinek és szerkezeteinek jelentéséből, illetve a kommunikáció nem nyelvi eszközeiből és egyéb tényezőiből fakadó jelentések, jelentésviszonyok feltérképezése; a tapasztalatok és a megszerzett ismeretek alkalmazása a szövegalkotásban. Jelentéstani és pragmatikai alapfogalmak önálló használata szövegek, kommunikációs események kritikai megközelítésében.
A nyelvhasználat társadalmi jelenségként való (szociolingvisztikai) szemlélete, a kommunikációs események és a szövegalkotás önálló elemzése-értékelése az elsajátított (szövegtani, jelentéstani-pragmatikai, stilisztikai, retorikai) ismeretek kreatív alkalmazásával. Gyakorlottság az ismeretek alkalmazásában különböző típusú és műfajú szövegek alkotása során.
Nyelvhelyességi problémák önálló megoldása (szóban és írásban egyaránt). Önálló kézikönyvhasználat mellett törekvés a kifogástalan helyesírású tervezett szöveg megírására.
Tájékozódás a nyelvközösség és a nyelvi rendszer történetének főbb szakaszaiban. A magyar nyelv eredetének, a nyelvcsaládba tartozás bizonyító eljárásainak a megismerése. A nyelvi állandóság és változás okainak kutatása adatok alapján (pl. forrásokkal, kézikönyvhasználattal), a történeti szemlélethez kapcsolódó általános nyelvészeti ismeretek tanulmányozása. A történetiség szempontjának alkalmazása a nyelvi-nyelvhasználati jelenségek megítélésében.
Az anyanyelvhez és az idegen nyelvhez kötődő sajátosságok összevetése az általános nyelvészeti ismeretek felhasználásával.

9. évfolyam Évi óraszám: 37

Témakörök

Előkészítő témakör

Helyesírásunk rendszere

Grammatikai ismeretek: hangtan, alaktan, mondat

Tartalmak

- Figyelmes olvasás, utasítások követése, olvasási gyakorlat, szövegértési gyakorlat
- Jelek, jelrendszerek, és a nyelvi jel.
- Nyelvi szintek, gesztusnyelv, metanyelv, a türelem és a megértés szerepe a kommunikációban
- A magyar írásrendszer és helyesírásunk alapjai,
- A magyar hang- és betűrendszer. A hangok előfordulásának és találkozásának szabályszerűségei. A magánhangzó és a mássalhangzó törvények
- A szóelemek fajtái, szerepük a szóalak felépítésében, a szószervezetek alkotásában,
- A szófajok, mint a szavak jelentésének és alaki viselkedésének megfelelő kategóriák Igeragozási rendszerünk, A névszók ragozási rendszere. A szókincs bővítése, bővülése .A szóképzés esetei, közlő értéke. A szóösszetételek.
- Mondatok: tagoltak, tagolatlanok; teljesek, hiányosak; tömondat, bővített, egyszerű; összetett, alárendelő (mondatrészkifejtő), mellérendelő (öt fajtája), értelmező. Szervetlen tagmondatok. Az összetett mondatok helyesírása; a többszörösen összetett mondat speciális helyesírási tudnivalói. alany (határozott, határozatlan, általános), állítmány (igei, névszói, összetett), tárgy (irány-, eredmény-), jelzők (minőség-, kijelölő-, mennyiség-, birtokos-), határozók (időféle, helyféle, módféle, állapotféle, előzmény-, tartam-, vég-, állandó-, vonzat), értelmező helyzetű (hátravetett) mondatrészek
- Szószervezetek: alárendelők és mellérendelők (hozzárendelő). A predikatív szószervezet. A szószervezetek nyelvi jelöltsége: viszonyítás és egyeztetés. A szórendi kötöttség szerepe és szabályai. A mellérendelő szószervezet kötőszavai. Szószervezetcsoportok: -bodor, -lánc, -sor. A halmaz helyesírási problémái (kötőszó és/vagy vesszőhasználat).

A továbbhaladás feltétele

Kellő tempójú, olvasható írás, a szöveg megértését biztosító olvasás, felolvasás.

A magyar helyesírás alapelveinek ismerete, alapvető helyesírási készség.

Jegyzet és vázlat készítése írott szövegről, előadásról. Könyvtárhasználati tájékozottság.

A nyelvi szintek (hang, szó, mondat) szabályairól és elemkészletéről eddig tanultak fogalmi megnevezése, rendszerezése.

10. évfolyam Évi óraszám: 37

Témakörök

Jel és kommunikáció, kommunikációtan
Nyelvváltozatok
Szókészlettan, frazeológia

Tartalmak

- A kommunikáció tényezői (adó, vevő, kód, csatorna) és környezete (segítő és zavaró összetevők).
- A kommunikáció folyamata (szintetizálás, analízis; kódolás, dekódolás). A megértés feltételei. Lehetséges kódok.
- A kommunikáció formái: magán- és tömegkommunikáció. Az írott és az elektronikus tömegkommunikáció tájékoztató, véleményformáló, ismeretterjesztő műfajai (cikk, glossza, recenzió, kritika, kommentár, interjú, riport) és eszközei.
- Az anyanyelv szerepe az ember életében, a társadalomban és a kommunikációban
- Mai magyar nyelvváltozatok. A nyelv vízszintes tagolódása: nyelvjárások. A nyelvjárás fogalma, nyelvjárási jelenségek, elterjedési kör, izoglosszatérkép.
- A magyar nyelv nyelvjárásai. Archaikus nyelvjárás.
- Nyelvjárási jelenségek különböző nyelvi szinteken: hangtani, szókészletteni és szövegszerkesztési sajátosságok. Valódi és nem valódi tájszavak. Tájszótárak.
- Nyelvjárási szöveg lejegyzésének módjai: felolvasási gyakorlatok.
- Nyelvjárás és nyelvhelyesség összefüggései.
- A nyelv függőleges tagolódása: csoport- és rétegnyelvek.
- A szakszöveg szókincsbeli és mondatszerkesztésbeli sajátosságai. Nyelvhelyességi tudnivalók. Rétegnyelvek: tolvajnyelv, jassz, szleng, ifjúsági nyelv. Helyesírási és nyelvhelyességi szempontok. Az angol nyelv hatásai napjaink beszélt nyelvváltozataira.
- Számonkérés: Az adott témakörök végén dolgozat, illetve egyéni gyűjtés ellenőrzése.

A továbbhaladás feltétele

A szöveg megértését biztosító néma olvasás, szöveghű felolvasás, kellő tempójú, olvasható, rendezett írás.

A kommunikációs helyzetnek megfelelő nyelvhasználat. A címzettnek, a témának, a beszédhelyzetnek megfelelő fogalmazás.

A tömegkommunikáció gyakori műfajairól, eszközeikről és hatásukról szerzett alapvető ismeretek birtokában véleményalkotás, kritikus magatartás befogadásukban.

A művelt köznyelv (regionális köznyelv), illetve a nyelvváltozatok nyelvhelyességi normáinak ismerete.

11. évfolyam Évi óraszám: 37

Témakörök

Szövegtan
Retorika

Tartalmak

- A szövegek fajtái: írott és szóbeli, hétköznapi és művészi, archaikus és mai, szövegtípusok.
- A mondatok kifejtettsége a szövegösszefüggésen kívül és azon belül.
- A szöveg egysége: bekezdés. Mikrotéma és tételmondat. Aktuális mondattagolás (téma - réma) Kapcsolat a szomszédos bekezdésekkel, illetőleg a makrotémával. Lineáris és globális kohézió. Az összefüggések és nyelvi jelölésük: szemantikai és grammatikai kapcsolóelemek.
- A szöveg felépítése: makroszerkezet (bevezetés – tárgyalás – befejezés) és mikroszerkezet (a témafejlődés ideális megvalósítása a bekezdések sorrendjének meghatározásával. Kulcsszavak, cím, motívumok, témahálózat. A tagolás egyéb eszközei (fejezet, paragrafus, pont, alpont stb.)
- A szövegfonetikai eszközök. A szövegszinthez tartozó helyesírási tudnivalók (írásjelhasználat, tipográfia).
- Szöveghangosítási gyakorlatok: hangos felolvasás, megtanult és rögtönzött szöveg előadása. Értelmezés és hangosítás kapcsolata.
- Retorika: a szó magyarázata, a művészet/tudomány története dióhéjban.
- Az érvelés eszközei, a retorikus szövegszerkesztés: tétel és bizonyítása; a bizonyítás lehetséges módozatai, dedukció és indukción; cáfolat és a feltételezett cáfolatok kivédése; befejezés: a tétel megismétlése.
- A hatás fokozásának eszközei, a közönség figyelmének és jóindulatának megnyerése. A gondolatmenet követhetőségének összefüggései a nyelvi kifejtettséggel.
- Vita. A kulturált vitatkozás szabályai: parlamentarizmus. Ülés levezetésének gyakorlata: napirend, napirendi vita, hozzászólások, sorrend, reagálások, személyes érintettség; a levezető elnök szerepe. Vitastílusok összevetése, hatásuk vizsgálata és értékelése.
- A szónoklat a gyakorlatban – írásban és videón rögzített szónoklatok elemzése, önálló szónoklat létrehozása felkészüléssel és anélkül (rögtönözve)
- Meggyőző írásművek: tudományos szövegtípusok és műfajok. Tanulmányok (pl. irodalmi műelemzések) felépítésének, nyelvi eszközeinek vizsgálata, értékelése. Könyvtári munka: bibliográfia, katalógushasználat, a szakirodalom meghivatkozásának mikéntje, könyvészeti adatok, filológiai pontosság. Helyesírási tudnivalók: az idézés és a kiemelés szabályai: idegen nevek és szakkifejezések, nemzetközi műveltségű szók helyesírása.

A továbbhaladás feltétele

Jártasság szövegelemző eljárásokban: a tételmondat kiemelése, tömörítés megadott terjedelemben, szövegfeldolgozás megadott kérdések alapján.

A szöveg szerkezetének, témahálózatának fölismerése.

A szövegfonetikai eszközök szerepének fölismerése a szövegek értelmezésében.

Szabatos, világos fogalmazás: a kommunikációs helyzetnek megfelelő szövegfelépítés.
Definíció, magyarázat, egyszerűbb értekezés (kisértékezés) készítése a tanulmányi munkához kapcsolódóan.

Hivatalos írásművek jellemzőinek ismerete és önálló szövegalkotás ezek gyakori műfajaiban.

Közéleti írásművek, néhány klasszikus és mai szónoki beszéd értelmezése.

Az érvelés alkalmazása irodalmi beszámolókból, mindennapi kérdések megválaszolásában és különféle tantárgyak feladatainak megoldásában.

Az érvelés, a vita, a szónoklat: a meggyőzés eszközei írásban és szóban. Ezen ismeretek alkalmazása gyakorlati tevékenységek révén.

12. évfolyam

Évi óraszám: 37

Témakörök

Jelentéstan
Stilisztika

Tartalmak

- Szójelentés: motivált és motiválatlan jelek. Hangutánzás és hangulatfestés. A jelentés történeti fejlődése, a jelentésszerkezet kialakulása. Jelentésbővülés, jelentésszűkülés, jelentésátvitel (metaforikus, metonimikus). Denotatív, konnotatív és pragmatikus jelentés. Jelentésmező, jelentéselem (széma). Szinonimák és antonimák ebből a megközelítésből.
- A szinonimák közül való válogatás feltételei és szempontjai. Nyelvhelyesség és stilisztika.
- Szavak a szótárban: szótárismeret, a szótárírás története és szempontjai. Egynyelvű, kétnyelvű és többnyelvű szótárak. A szócikkek felépítése.
- A stílárisan egységes szöveg létrehozása. Szövegtípusok megkülönböztetése az uralkodó stílushatás alapján. A stílusrétegek megnevezése és jellemzése. Stílustörés, stílustalanság. Az egyéni stílus és ennek jogosultsága a különböző szövegtípusokban, stílusrétegekben
- A „szépirodalmi stílus” szakkifejezés problematikus volta: stílári kérdés-e az irodalmiság? Irodalmi stílusú és irodalmiatlan stílusú irodalmi szövegek (részletek) vizsgálata.
- A szavak egymáshoz kapcsolódásának jelentéstani feltételei. Az e szempontból szabálytalan szószerkezetek (hiba, ill. stílusjelenség).
- A szóképek mint szabálytalan szószerkezetek: a szabálysértés mibenléte. Elemi költői képek: hasonlat, metafora (teljes, hiányos, megszemélyesítés, szimbólum, allegória), metonímia (szinekdoché), szinesztézia. Összetett költői képek, képrendszerek.
- A stílusjelenségek felfedezése, magyarázata, megnevezése, definiálása, majd létrehozása.
- A szóképek létjogosultsága a különböző szövegtípusokban. Művészi és köznyelvi metaforák, metonímiák. Stílusjelenség és költői eszköz elkülönítése egymástól.
- Az alakzatok mint szabálytalanságok: ismétlés, halmozás, fokozás, párhuzam, ellentét (mennyiségi és minőségi szempontból, minden nyelvi szinten). Alakzatrendszerek. Mondatszerkesztési sajátosságok mint stílusjelenségek.
- Az alakzatok létjogosultsága a különböző szövegtípusokban. A szóismétlés megítélése.
- A ritmus megjelenése a különböző nyelvi szinteken. A ritmus megjelenése hétköznapi és művészi szövegekben. A rím mint ritmus. A vers és a verselési rendszerek definíciói a ritmus felől (az irodalomból tanultak rendszerbe foglaló átismétlése).
- A hétköznapi és a művészi szövegek hangzásvilága. A hangok „jelentése”, hangulata, illetve ennek a hangképzéssel való összefüggése. Hangszimbolika. Zeneiség a költészetben, zene és költészet. A rím mint hangzás. Alliteráció, figura etimologica.
- A hangok jelölése írásban: helyesírás hétköznapi és művészi szövegekben. Szabálysértés és értelmezés.

A továbbhaladás feltétele

Szavak jelentésszerkezetének feltárása.

Hangalak és jelentés viszonyának megállapítása.

Tájékozottság a különféle beszédhelyzetek megítélésében; megfelelő stílus és magatartás váratlan, új kommunikációs helyzetben is.

Szövegformálási, -szerkesztési, stilisztikai és helyesírási hibák önálló javítása.

A tanult jelentéstani, stilisztikai jelenségek felismerése, megnevezése, alkalmazása.

Új szakmai, publicisztikai, gyakorlati szövegek megértése.

A helyesírás értelmező szerepének megfigyelése különféle műfajú szövegekben.

A kommunikációs helyzetnek megfelelő hangnem, stílusréteg kiválasztása.

A képszerűség stíluseszközeinek felismerése.

A szövegrendezés stílushatásának ismerete.

A kommunikációs helyzetnek megfelelő hangnem, nyelvváltozat, stílusréteg kiválasztása.

Az idézés szabályainak és etikai normáinak ismerete.

13.évfolyam
Évi óraszám: 32

Témakörök

Nyelvművelés
Nyelvtörténet
Szintetizáló összefoglalás

Tartalmak

- A világ különböző nyelvei mint alternatívák azonos mondanivaló kifejezésére. Nyelv és gondolkodásmód összefüggései. A fordítás és a műfordítás lehetségessége.
- Nyelvcsaládok, fa-diagram, ősnyelv, alapnyelv, relatív alapnyelv, utódnyelv. Rokon nyelvek, nyelvrokonság. A nyelvrokonság általános bizonyítékai.
- Az indoeurópai nyelvcsalád. A környező országokban beszélt nyelvek hovatartozása, rokonságuk egymással. Nyelv és nép/etnikum összefüggései, nyelv és politika. Az egymás mellett élő nyelvek hatása egymásra. Diglosszia. Nyelvhelyességi kérdések.
- Nyelvtipológia: nyelvtípusok és nyelvrokonság összefüggései. Nyelvtípusváltás. Agglutináló, flektáló, izoláló és polyszintetikus nyelvek.
- A finnugor nyelvcsalád: nyelvrokonság és bizonyítása, bizonyítékai (konkrétumok). Őshaza-elméletek. Őshaza és nyelvrokonság kérdésének összefüggései. Dilettáns nyelvrokonítás és módszerei. A rokon népek kultúrájáról
- A nyelvvizsgálat módszerei: szinkronia és diakronia. A diakrón vizsgálat jelentősége, lehetőségei, eredményei.
- Nyelvtörténeti korszakok: ősmagyar kor, ómagyar kor, középmagyar kor, újmagyar kor. Ezek jellemzése a különböző nyelvi szinteken végbemenő bővülési és szűkülési folyamatokkal.
- Nyelvemlékek (szórvány- és szövegemlékek), jelentőségük, történetük, megfejtésük, olvasásuk (kiejtés).
- A nyelvújítás mint nyelvtervező program. Története, kérdései és válaszai. Egy nyelvújítás mai szükségességének kérdése. A mai nyelvállapot jellemzése és értékelése.
- A helyesírás története
- Művelődéstörténetünk fontosabb nyelvművelő programjai. Újítás és hagyományörzés. A nyelvművelés feladatai, lehetőségei. Korunk jellegzetességei: számítógépes nyelv, SMS.

A továbbhaladás feltétele

Nagyobb nyelvcsaládok, főbb nyelvtípusok ismerete.

A nyelv diakrón és szinkrón változásainak jellemzése példákkal.

Tájékozottság a magyar nyelv rokonságáról, történetének főbb szakaszairól.

Nyelvemlékeink - a tihanyi apátság alapítólevele; Halotti beszéd; Ómagyar Mária-siralom - főbb jellemzőinek ismerete.

A nyelvújítás mibenlétének, jelentőségének bemutatása.

A megnyilatkozás témájának és céljának megfelelő szóbeli előadás, ismertetés, valamint értekezés, esszé írása. A nyelvről alkotott ismeretek felhasználási lehetőségei a gyakorlatban, a tudatos nyelvhasználat előnyeinek ismerete. Tanulmányírás a gyakorlatban: a szövegszerkesztés és a retorika szabályainak megfelelően felépített műelemző (iskolai vagy házi) dolgozat megírása.